



Adrian Czesław NAPORA

Dowództwo 11 Dywizji Kawalerii Pancерnej (G-3)

a.napora@ron.mil.pl

<http://orcid.org/0009-0006-0462-156X>

<https://doi.org/10.34739/dsd.2023.02.11>

W JAKI SPOSÓB ZASKOCZENIE MOŻE BYĆ ŹRÓDŁEM PRZEMIAN W SZTUCE WOJENNEJ?

ABSTRAKT: Niniejsza publikacja jest efektem poszukiwań odpowiedzi na wydawałoby się oczywiste pytanie, mianowicie: Jakie prawidłowości występują po uzyskaniu zaskoczenia na przeciwniku w rozwoju i przemianach w sztuce wojennej? Na podstawie przykładów z historii sztuki wojennej oraz dostępnych danych teoretycznych podjęto próbę syntetycznego zidentyfikowania kategorii, które mogą ulegać transformacji wskutek lub przy współdziałaniu zaskoczenia. Do studium przypadku wybrano: bitwę pod Cambrais, rozpoczęcie wojny Jom Kippur, operację Desert Shield oraz rozpoczęcie wojny w Donbasie. Konkluzja poprzedzona procedurą badawczą złożoną z analizy logicznej, abstrahowania, heurystyki oraz klasyfikacji pozwala wstępnie uchwycić podjęte cele badawcze na tle syntetycznej charakterystyki opisywanej zasady sztuki wojennej.

SŁOWA KLUCZOWE: przemiany, rozwój, sztuka wojenna, teoria, zaskoczenie

HOW SURPRISE CAN BE A SOURCE OF CHANGES IN THE ART OF WAR?

ABSTRACT: This publication is the result of a search for evidence of a seemingly obvious problem, namely: What regularities occur after taking the enemy by surprise in the development and changes in the art of war? Based on examples from the history of warfare and available theoretical data, an attempt was made to synthetically identify categories that may undergo transformation as a result of or with the participation of surprise. The following were selected for the case study: the Battle of Cambrais, the start of the Yom Kippur War, Operation Desert Shield, and the start of the war in Donbas. The final conclusion preceded by a research consisting of: logical analysis, abstraction, heuristics, and classification allows us to initially capture the undertaken research goals against the background of the synthetic characteristics of the described principle of the art of war.

KEYWORDS: art of war, development, surprise, transformations, theory

Zaskoczenie nie jest celem działań, lecz tylko środkiem do osiągnięcia względnej przewagi sił własnych, w czasie lub przestrzeni, przez uzyskanie pomyślnych warunków” S. Rola-Arciszewski, Dowodzenie na Zachodzie Europy, Warszawa 1934, s. 60-61.

WPROWADZENIE

Najprawdopodobniej w VI wieku przed Chrystusem została wydana w Chinach pierwsza edycja traktatu poświęconego unormowaniu zasad prowadzenia konfliktu zbrojnego, zatytułowana *Sztuka wojenna*. Dzieło to, o znaczeniu fundamentalnym, jako pierwsze holistycznie ujmujące zjawisko wojny, jak również prawidłowości towarzyszące walce. Na przestrzeni dziejów powstały liczne rozprawy o podobnej tematyce. Część z nich zyskała wielką popularność, jak na przykład *O wojnie* Carla von Clausewitza czy *Zarys sztuki wojennej* Antoine’a-Henriego Jominiego. Inne z kolei pomimo swojej wartości nie uzyskały rozgłosu. Do tej drugiej grupy można zaliczyć traktat *O sztuce wojskowej* Wegecjusza lub *Strategikon* Maurycjusza¹.

Również i współcześnie wydawanych jest szereg opracowań naukowych i innych prac na temat sztuki wojennej. Do najnowszych można zaliczyć *More on war* Martina van Crevelda oraz *Teorię walki zbrojnej: próba systematyzacji* Konrada Malasiewicza. Powyższe dzieła nie są najważniejsze w prezentowanej tematyce, mają jedynie zasygnalizować rozpiętość horyzontu czasowego, określającego, że od ponad 2,5 tysiąca lat wodzowie, teoretycy, analitycy, oficerowie i naukowcy rozpatrują prawidłowości rządzące działaniami zbrojnymi. Mogłoby się wydawać, że przy takiej sumie dorobków rozważania na temat sztuki wojennej są zamknięte².

Stąd też podjęty problem badawczy, zawarty w tytule niniejszej publikacji: W jaki sposób zaskoczenie może być źródłem przemian w sztuce wojennej? Pytanie badawcze dotyczy długofalowego wpływu na sztukę wojenną krótkotrwałego zjawiska, jakim jest właśnie zaskoczenie. Przedmiotem podjętej próby są skutki, jakie implikuje pojawienie się zaskoczenia na polu walki. Tym samym celem poznawczym jest zidentyfikowanie i zasygnalizowanie prawidłowości mających miejsce w rozwoju sztuki wojennej w odniesieniu do krótkotrwałego faktu, jakim są uzyskane efekty zaskoczenia. Na tej podstawie możliwe będzie prognozowanie kolejnych przemian w przygotowaniu i prowadzeniu działań zbrojnych. Pogłębieniem rozważań nad podjętą problematyką jest rozszerzenie problemu badawczego o dodatkowe pytania, a mianowicie: (1) W jaki sposób uzyskane zaskoczenie wpływa na przemiany w sztuce wojennej? (2) Jakie pojawiają się prawidłowości parametrów czasowych w relacji uzyskane efekty zaskoczenia na polu walki – implementacja przemian w sztuce wojennej?³

¹ Sun Zi, *Sztuka wojenna*, Kraków 2011; C. von Clausewitz, *O wojnie*, Wrocław 2003; Flawiusz Renatus Wegecjusz, *O sztuce wojskowej*, 2004, b.m.w.; Ł. Różycki, *Maurycy Strategikon. Praktyczny podręcznik i dzieło antykwaryczne*, Poznań 2015; W. Więcek, *O zaskoczeniu i przewadze w obronie*, „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 1, s. 124-133.

² M. van Creveld, *More on war*, Oxford 2017; K. Malasiewicz, *Teoria walki zbrojnej: próba systematyzacji*, Warszawa 2018.

³ Z. Leśniewski, *Zarys metodologii dydaktyki obronnej i dydaktyki wojskowej*, Warszawa 2017, s. 37 i nast.; M. Pelc, *Elementy metodologii badań naukowych (skrypt)*, Warszawa 2009, s. 32 i nast.; W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka (podręcznik akademicki)*, Józefów 2012, s. 239 i nast.

Hipotezą badawczą będzie zatem założenie, że atrakcyjność efektów zaskoczenia jest tak wysoka, że dokonywać się będą przemiany w przygotowaniu i prowadzeniu działań zbrojnych, aby można było wykorzystać i być może powtórzyć te efekty lub im przeciwdziałać. Powodzenie osiągnięte wskutek zaskoczenia oraz jego efekty uzyskane na przeciwniku budzą podziw i chęć naśladowania wśród teoretyków i praktyków sztuki wojennej. W związku z czym: (1) Usystematyzowane obserwacje dotyczące uwarunkowań zaskoczenia (teoria, o ile wykorzystana) mogą powodować zmiany w przygotowaniu i prowadzeniu działań zbrojnych wskutek chęci uzyskania przewagi. (2) Wielość sensorów utrudnia osiągnięcie zaskoczenia i korzyści płynących z jego efektów. W związku z tym pojawiają się nowe sposoby osiągnięcia zaskoczenia. W tym miejscu dla podkreślenia subtelności charakteru podjętego problemu można zastosować antytezę, która – podając za Franciszkiem Skibińskim – ma brzmienie: „Wartość zaskoczenia została słusznie określona w swoim czasie (...) jako przemijająca”⁴.

Podczas analizy złożonej problematyki badawczej zastosowano zróżnicowane metody badawcze. W pierwszej kolejności poddano analizie pojęciowej wybór definicji zaskoczenia. Następnie prawidłowości występujące w historii sztuki wojennej poddano analizie logicznej. Zastrzec należy, że dokonano subiektywnego wyboru przykładów, które mają wspólny mianownik w postaci nowoczesności wojny w rozumieniu reprezentowanym przez Stefana Mossora, do czego kluczem jest motoryzacja sił zbrojnych oraz rozwój sztuki operacyjnej. W odniesieniu do formy niniejszej publikacji bez wątpienia ograniczeniem jest skromna liczba przykładów. Autor zaręcza, że te, które wybrał, nie mają celowo ukierunkować wniosków i uogólnień płynących z przedstawianych wydarzeń. Zidentyfikowane prawidłowości porównano, aby określić, które z nich są częściej spotykane, a które są rzadkością lub wyjątkiem. Poprzez abstrahowanie zostały zredukowane uznane za zbędne fakty w przytaczanych przykładach. Warto też zasygnalizować obecność metod heurystycznych, jak technika ahistoryczna. Podjęta próba zakłada szerokie horyzonty czasowe, co pozornie może sugerować brak związków. Następnie podjęto klasyfikację badanego zjawiska, wysunięto własne propozycje prawidłowości poprzez wnioskowanie, aby podsumować całość syntetyczną tezę. Prezentowana procedura badawcza została wzbogacona o kolejną metodę heurystyczną, mianowicie inkubacji. Autor od chwili wygłoszenia referatu celowo nie prowadził rozważań nad prezentowanymi zagadnieniami, aby w czasie sporządzania niniejszej publikacji nabrać dystansu do podjętego problemu oraz spróbować na nowo do niego podejść⁵.

⁴ Z. Leśniewski, op. cit., s. 37 i nast.; M. Pelc, op. cit., s. 32 i nast.; W. Pokruszyński, op. cit., s. 239 i nast.; F. Skibiński, *Rozważania o sztuce wojennej*, Warszawa 1972, s. 451.

⁵ Z. Leśniewski, op. cit., s. 37 i nast.; M. Pelc, op. cit., s. 32 i nast.; S. Mossor, *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986, s. 89 i nast.

PRZEGLĄD DOSTĘPNEJ TEORII ZASKOCZENIA W ZARYSIE

W celu lepszego zrozumienia rozpatrywanej problematyki należy dokonać przeglądu wybranych treści dotyczących zaskoczenia. Wybór ten ma przybliżyć współczesne rozumienie zaskoczenia na przykładach definicji, typologii oraz znanych efektów, które wywołuje ono na polu walki.

Zdecydowana większość dostępnych definicji opisywanej zasady sztuki wojennej wspólnie składa się z: nagłości, tajności miejsc i czasu, mylenia, podstępu i dezinformacji. Pożądanym skutkiem jest brak możliwości reakcji przez zaskakiwanego przeciwnika, paraliż funkcji bojowych, a ostatecznie uzyskanie przewagi. Jeden z przykładów dostępnych definicji, opracowany w rembertowskiej Akademii Sztuki Wojennej, brzmi: „(...) jeden z podstawowych niematerialnych czynników osiągnięcia przewagi – wyraża się w nieoczekiwanym, nagłym i gwałtownym dla przeciwnika działaniu, mającym na celu pozbawienie go inicjatywy oraz możliwości prowadzenia zorganizowanej walki”⁶.

Zaskoczenie można również scharakteryzować poprzez atrybuty i inne cechy wyróżniające. Do tych pierwszych zaliczyć należy: tajność, nagłość, prostotę i nieszablonowość. Tajność związana jest z ukryciem miejsca i czasu zastosowania potencjału. Nagłość polega na sprawnym i szybkim przeprowadzeniu działania z zastrzeżeniem, że przeciwnik nie zareaguje w sposób pozwalający na odzyskanie inicjatywy. Prostota jest atrybutem, do którego dąży się przy

⁶ Wybrani teoretycy sztuki wojennej definiowali zaskoczenie w sposób następujący: F. Foch: „(...) ukazanie się niebezpieczeństwa, któremu przeciwnik nie będzie miał czasu przeciwstawić się albo też przeciwstawi się w sposób niedostateczny”, S. Mossor: „(...) zjawienie się tak dużej siły, jakiej się nieprzyjaciel nie spodziewa tam, gdzie jej nie oczekuje”, E. Żółtowski: „(...) zjawisko wywołane nieoczekiwanym i nagłym działaniem przeciwnika, przejawiającym się w naruszeniu równowagi psychicznej, czego bezpośrednią konsekwencją jest czasowa utrata zdolności do podejmowania celowych decyzji i sprawnej ich realizacji”, W. Kaczmarek i Z. Ścibiorek: „(...) pozostaje nagłym, gwałtownym i nieoczekiwanym dla przeciwnika działaniem wojsk, odbierającym mu inicjatywę bojową oraz zmniejszającym możliwości zorganizowanego prowadzenia walki”, J. Maj: „Polega ono na niespodziewanym oddziaływaniu na stronę przeciwną, które odbiera przeciwnikowi inicjatywę i możliwości zorganizowanego przeciwdziałania lub prowadzenia walki”, W. Sikorski: „(...) polega na zachowaniu w tajemnicy przygotowań ofensywnych w dużym stylu i to tak długo, ażeby przeciwnik nie miał czasu, niezbędnie potrzebnego dla przerzucenia poważniejszych rezerw na zagrożony odcinek frontu (...)”, B.H. Liddell Hart: „Wybieraj najmniej przez przeciwnika oczekiwany kierunek (lub postój) działania. Postaw się w położenie nieprzyjaciela i zastanów się, jakiego działania nieprzyjaciel prawdopodobnie nie przewidzi i nie przygotuje przeciwdziałania”, D. Jordan: „Military forces should be used in a manner, time or place that is unexpected by the enemy”. Definicje zaskoczenia w wybranych dokumentach standaryzacji operacyjnej: *Regulamin Działań Wojsk Lądowych*: „(...) wyraża się w nieoczekiwanym i gwałtownym działaniu, wskutek którego przeciwnik zostaje pozbawiony inicjatywy oraz możliwości zorganizowanego prowadzenia walki. Środkami do uzyskania zaskoczenia są: zachowanie tajemnicy, ukrywanie własnych zamiarów, wprowadzenie przeciwnika w błąd (dezinformowanie), nieszablonowość, śmiałość i szybkość działania”, *Conduct of land forces operations*: „Surprise is achieved when own activities deviate from the enemy’s expectations. Expectations are always based on information. An important prerequisite for surprise is therefore withholding relevant information from the enemy or deliberately providing him with false information. The increasing visibility of land force’s actions places increased on the use of deception to achieve surprise, to protect the force’s own vulnerabilities and the denial of enemy collection capabilities”. A. Polak, J. Joniak (red.), *Sztuka wojenna*, Warszawa 2014, s. 343-346; F. Foch, *Zasady sztuki wojennej*, Warszawa 1924, s. 281-282; S. Mossor, op. cit., s. 244; E. Żółtowski, *Zaskoczenie w wojnie współczesnej*, Warszawa 1966, s. 40; W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, *Przyszła wojna jaka?*, Warszawa 1995, s. 96-97; J. Maj, *Nowe aspekty sztuki wojennej*, Poznań 2017, s. 111; W. Sikorski, *Przyszła wojna*, Warszawa 1984, s. 224-225; B.H. Liddell Hart, *Strategia. Działania pośrednie*, Warszawa 1959, s. 406; D. Jordan i in., *Understanding modern warfare*, Cambridge 2018, s. 92; *Regulamin działań wojsk lądowych*, Warszawa 2008, s. 20; ATP 3.2.1, *Conduct of land forces operations*, Bruksela 2022, s. 16; W. Więcek, op. cit., s. 125-126.

większości działań zbrojnych. W tym wypadku sprowadza się ona do poszukiwania schematów manewru, pozwalających na maksymalne zrozumienie sposobu działania przez żołnierzy i niewymagających licznych środków koordynacyjnych. Nieszablonowość jest atrybutem obligującym planistów i dowódców do poszukiwania sposobu działania niekorespondującego z powszechnie znanymi wzorcami doktrynalnymi⁷.

Opisywaną zasadę sztuki wojennej można zastosować na każdym poziomie działań zbrojnych i szczeblu dowodzenia. Aby zoptymalizować proces uzyskiwania zaskoczenia, na podstawie dostępnej literatury można wskazać inne przedsięwzięcia, z którymi to ściśle ono koresponduje. Do tej grupy zaliczyć należy: rozpoznanie, maskowanie, mylenie i ubezpieczenie. W zdecydowanej większości wspomniane obszary bezpośrednio wpływają na atrybut tajności. Można zatem stwierdzić, że jest on wiodącym z przytaczanych⁸. Wobec zaskoczenia identyfikuje się prawidłowości. Rozszerzają one powyższe treści i wskazują na inne wątki rozwoju sztuki wojennej. Należą do nich: krótkotrwałość, niezmienna istota, manewrowość, nowatorstwo (poprzez sposób działania, zastosowanie nowej broni), wyzyskanie paraliżu zaskoczonej strony, podstęp (fortel), mylenie, dezinformacja, inicjatywa, ekonomia sił, determinacja (w rozumieniu uporczywości w dążeniu do uzyskania zaskoczenia personelu strony zaskakującej) oraz atak wyprzedzający. Warte uwagi są nowatorstwo oraz mylenie i dezinformacja. To pierwsze wskazuje, że zaskoczyć można poprzez nowo zastosowaną, nieznaną broń oraz taktykę o podobnej charakterystyce. Z kolei mylenie i dezinformacja mają wprowadzić w błąd przeciwnika, oszukać go, aby przyjął pozycję bojową, wobec której wojska własne korzystnie się ugrupują

⁷ Komentarza wymaga, że powszechną praktyką jest mylenie prostoty z szablonowością, prostoliniowością i powtarzalnością schematu manewru. Przez to dochodzi najczęściej do opracowywania wariantów nieposzukujących efektywnego działania, a działania rzekomo prostego. Efektem tego wielokrotnie jest manewr polegający na uderzeniu czołowym, co w kontekście skuteczności i redukcji strat ma najgorsze efekty. Szerzej na temat uderzenia czołowego na ukraińskim polu walki patrz m.in. artykuł autora zgłoszony do materiału pokonferencyjnego pt. „Obronność Rzeczypospolitej Polskiej w świetle doświadczeń wojny ukraińsko-rosyjskiej”. Oddać jednak należy prostocie, że „wewnętrzne tarcia mechanizmu są najczęstszym powodem niepowodzenia zaskoczenia”. A. Polak, J. Joniak (red.), op. cit., s. 343-346; S. Rola-Arciszewski, *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy*, Oświęcim 2013, s. 58-59; C. von Clausewitz, op. cit., s. 150.

⁸ Teoretycy badający zaskoczenie wskazują, że do sposobów prowadzących do jego uzyskania można zaliczyć: (1) atak wyprzedzający, (2) kontratak, (3) ugrupowanie i umiejscowienie głównego wysiłku w sposób nieszablonowy, (4) zasadzki, (5) nieszablonowy manewr, (6) wciąganie do walki po liniach wewnętrznych i niszczenie go w częściach w workach ogniowych, (7) opóźnianie i wychodzenie na skrzydła i tyły, (8) działania w ugrupowaniu przeciwnika, (9) skupienie wysiłku w głębi ugrupowania. Holistycznie rzecz biorąc, można stwierdzić, że nieszablonowe działanie prowadzi do uzyskania zaskoczenia. W odniesieniu do przedsięwzięć ściśle korespondujących z zaskoczeniem rozszerzenia wymaga ich relacja. Rozpoznanie ma dostarczyć wiarygodnych i terminowych informacji o położeniu i prawdopodobnym zamiarze przeciwnika. Tym samym ma umożliwić wykorzystanie wiedzy o nim, zamaskowanie własnego zamiaru działania, położenia i działań, a w końcu stworzenie pozornego obrazu i wprowadzenie w błąd – mylenie. Całość powinna być ubezpieczona w czasie dążenia do zaskoczenia, gdyż prawidłowością jest popełnianie błędów w czasie bardziej złożonych działań, a jednym ze środków minimalizowania ich skutków jest właśnie ubezpieczenie. A. Polak, J. Joniak (red.), op. cit., s. 343-346; E. Żółtowski, op. cit., s. 21-25, 112-113 i 118-121; S. Koziej, *Teoria sztuki wojennej*, Warszawa 1993, s. 76-80; B. Chocha, *Rozważania o taktyce*, Warszawa 1982, s. 42-44; J. Maj, op. cit., s. 192-199; K. Nożko, *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*, Warszawa 1994, s. 192-199; K. Nożko, *Walka o przewagę*, Warszawa 1985, s. 131-138; B. Kołodziejczyk, *Co będzie jutro?*, Warszawa 1980, s. 100-113; W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, op. cit., s. 96-97; J.F.C. Fuller, *The foundations of science of war*, Fort Leavenworth 1993, s. 272-273; Leopold VI, *The Taktika of Leo IV*, Waszyngton 2010, s. 392 i nast.

i rozmieszczają. Te ostatnie ewidentnie nie zawierają się bezpośrednio w popularnych atrybutach zaskoczenia⁹.

Zaskoczeniu można również przeciwdziałać. Dostępny materiał wskazuje, że do najskuteczniejszych przedsięwzięć prowadzących do uzyskania (częściowej) odporności na zaskoczenie są: rozpoznanie, ubezpieczenie, przewidywanie (ocena zagrożenia), gotowość bojowa, odporność psychiczna (potencjału ludzkiego), odwody oraz aktywne działania. Rozwinięcie systemu sensorów o nasyceniu pozwalającym zidentyfikować obecne działania przeciwnika, a następnie prognozować zagrożenie jest jednym z najskuteczniejszych przedsięwzięć mających nie dopuścić do bycia zaskoczonym. W wypadku ograniczonego potencjału rozpoznawczego stosuje się ubezpieczenia, które mają być elementem natychmiastowej odpowiedzi, jak również organizuje się systemy ostrzegania i alarmowania. Ubezpieczenia stanowią też o minimalizacji strat sił głównych, przyjmując na siebie pierwszy kontakt z przeciwnikiem. W parze z ubezpieczeniami idzie gotowość bojowa, której utrzymanie ma stanowić o realnej i natychmiastowej odpowiedzi na zaskoczenie. Drugie i trzecie przedsięwzięcie ma charakter reaktywny, to znaczy, że ma przeciwdziałać czynnościom, które miały bezpośrednio doprowadzić do zaskoczenia. Ostatnie z nich to odporność psychiczna. W tym zagadnieniu podkreślenia wymaga zdolność żołnierzy do prowadzenia walki w skrajnie niedogodnym położeniu, często w momencie pasywnym, takim jak odtwarzanie zdolności lub na kierunku, który był niespodziewany. Odporność psychiczna ma zagwarantować, że potencjał wojsk własnych nie ulegnie dezorganizacji i ostatecznie skutek osiągniętego zaskoczenia nie zostanie rozbity. Ocenia się, że przedsięwzięcia te są podejmowane, gdyż na podstawie historii sztuki wojennej teoretycy wskazali efekty wynikające z zaskoczenia¹⁰.

Dostępny materiał wskazuje, że można zidentyfikować i usystematyzować grupę korzyści płynących bezpośrednio z zaskoczenia. Ich efektem jest uzyskanie przewagi w różnych obszarach nad zaskakiwanym przeciwnikiem¹¹.

⁹ Mylenie, jak i dezinformacja są rozwijane na poziomie strategicznym i operacyjnym. W zachodniej sztuce operacyjnej stosuje się procedury mające na celu w sposób sformalizowany zmylić i wprowadzić w błąd przeciwnika. Stosowane są one na dwóch najwyższych poziomach działań zbrojnych. Natomiast na poziomie taktycznym wymagają one poszerzonych badań zakończonych charakterystyką w celu dostosowania do obowiązujących procedur sztabowych. Poprzez mylenie i dezinformację można uzyskać lepsze położenie względem potencjału przeciwnika, co jest celem manewru. Szerzej na temat teoretycznych uwarunkowań manewru patrz m.in.: L. Varvařovskij, *Manewrowość podstawą sukcesu we współczesnej wojnie*, Warszawa 1962; M. Wrzosek, *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Warszawa 2005, s. 85 i nast.; E. Źółtowski, op. cit., s. 21-25, 112-113 i 118-121; B. Kołodziejczyk, op. cit., s. 100-113; W. Kaczmarek, Z. Ścibiorek, op. cit., s. 96-97, C. von Clausewitz, op. cit., s. 150; J.F.C. Fuller, op. cit., s. 272-273, Leopold VI, op. cit., s. 392 i nast.; W. Więcek, op. cit., s. 128.

¹⁰ Zwięźle można ją przedstawić w sposób następujący: (1) Ustalenie sytuacji – co jest prawdą? (2) Określenie zamiaru dezinformacji – co jest obiektem dezinformacji? (3) Określenie poziomu wiedzy przekazywanej przeciwnikowi – w co chcemy, aby przeciwnik uwierzył? (4) Scenariusz dezinformacji – co powiemy? (5) Sposób przekazania informacji – środki – jak prześlemy informacje? (6) Przewidywane działanie zwrotne – jego reakcja zwrotna. Marek Wrzosek wskazuje tę procedurę za amerykańskimi dokumentami standaryzacji operacyjnej. Jest ona dostosowana do poziomu operacyjnego. Trudno (choć nie jest to niemożliwe, co udowadnia wspomniany naukowiec) ją zastosować na poziomie taktycznym, gdzie dowódca poziomu taktycznego jest z reguły w składzie ugrupowania przełożonego i jest ograniczony czynnikami operacyjnymi zdeteminowanymi jego zamiarem. Ibidem.

¹¹ Do tych korzyści zaliczyć należy: (1) Zaburzenie spójności przeciwnika, (2) Niezdolność do reakcji, (3) Panika i osłupienie, (4) Dezorganizacja systemu dowodzenia, (5) Zmuszenie do walki w warunkach załamania się planu, (6) Czasowe

Pierwsza z tych korzyści ściśle współlistnieje z czwartą. Ich istotą jest wprowadzenie takiego zamieszania w ugrupowaniu przeciwnika za sprawą zaskoczenia, żeby żołnierze stali się na powrót indywidualnościami, nie byli częścią oddziału. Tym samym znacząco utrudniłoby to dowodzenie, na które można dodatkowo oddziaływać, paraliżując środki i sieć dowodzenia¹².

Niezdolność do reakcji objawia się poprzez brak w ugrupowaniu elementu, który mógłby być zastosowany wobec przeciwnika powodującego zaskoczenie. Wywołana jest ona przez wprowadzenie potencjału w miejscu i czasie, do którego nie była przygotowana strona zaskakiwana, jak również na zastosowanie nowego środka walki, do zwalczania którego zaskakiwany nie ma zdolności¹³.

Panika i osłupienie związane są z efektem powyższych trzech elementów i prowadzą do dezintegracji pododdziału. Najprawdopodobniej dlatego też teoretycy wskazują, że w chwili trwania zaskoczenia – a jej koniec wyznacza się na czas wprowadzenia do walki elementu ugrupowania zwalczającego potencjał wywołujący zaskoczenie – następuje jeden z efektów: dwukrotny mnożnik siły. Oznacza to, że działanie strony zaskakującej wywołuje efekt porównywalny do działania potencjału dwukrotnie silniejszego w standardowych warunkach. Obserwacja ta jest uzasadniona wnioskami z historii sztuki wojennej. Zjawisko to potwierdza dwóch niezależnych od siebie teoretyków wojskowych: Kazimierz Nożko oraz Brett Friedman, przy czym ten drugi odnotował to 32 lata po pierwszym. Najpewniej były to osobno wyprowadzone wnioski. Wspomnienia wymaga również zasada wydajności sztuki wojennej Stefana Mossora, która zakłada, że sztuka ta umożliwia pokonanie maksymalnie dwukrotnie silniejszego przeciwnika. Powyższe mnożniki siły są cennymi wskazówkami do implementacji w procedurach sztabowych stanowisk dowodzenia, w szczególności do symulacji działań¹⁴.

ZASKOCZENIE W BITWIE POD CAMBRAIS

Jednym z usystematyzowanych przykładów wpływu zaskoczenia na rozwój sztuki wojennej jest kwestia zastosowania czołgu na polu walki. Zwięźle rzecz ujmując, można stwierdzić, że zastosowanie tej broni miało miejsce w czasie Wielkiej Wojny. Podczas przygotowania

podwojenie potencjału wojsk własnych (do czasu reakcji na zaskoczenie), (7) Uzyskanie przewagi, (8) (w przypadku uzyskania przewagi) Doprowadzenie do pokonania albo co najmniej do korzystnej dla wojsk własnych pauzy operacyjnej. Podsumowując, można stwierdzić, że osiągnięcie zaskoczenia jest jednym z najstarszych sposobów na uzyskanie przewagi. Badacze na podstawie historii sztuki wojennej polskich sił zbrojnych wskazują, że spośród 25 stoczonych bitw i walk aż w 23 z nich pokonano przeciwnika liczniejszego. Inne statystyki wskazują, że w wybranych 42 bitwach 18-krotnie odniesiono zwycięstwo w warunkach przewagi liczebnej (jednego z rodzajów przewagi materialnej), a 24-krotnie górowała strona mniej liczna. W. Sawkin, *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974, s. 311 i nast.; B.A. Friedman, *On tactics. A theory of victory in battle*, Maryland 2017, s. 69; K. Nożko, *Sztuka tworzenia...*, op. cit., s. 192-199; K. Nożko, *Walka...*, op. cit., s. 131-138; S. Mossor, op. cit., s. 16, 216-217 i 220; W. Więcek, op. cit., s. 126-127.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Podobne obserwacje ma Amerykanin Trevor Dupuy, nie jest on jednak tak precyzyjny w swych konstatacjach. W. Sawkin, op. cit., s. 311 i nast.; B. Friedman, op. cit., s. 69; K. Nożko, *Sztuka tworzenia...*, op. cit., s. 192-199; K. Nożko, *Walka...*, op. cit., s. 131-138; S. Mossor, op. cit., s. 16, 216-217 i 220; T.N. Dupuy, *Numbers, Predictions and War: Using History to Evaluate Combat Factors and Predict the Outcome of Battles*, Indianapolis 1979, s. 63-64; W. Więcek, op. cit., s. 127.

do wprowadzenia na pole walki tego typu broni użyto dezinformacji. Brytyjska nazwa czołgu *tank* jest bezpośrednio związana z tym faktem. Miała ona mylić przeciwnika w potencjalnie przechwytywanych meldunkach. Po raz pierwszy użyto czołgu Mark I w bitwie nad Sommą 1 lipca – 18 listopada 1916 roku. Wówczas to użycie broni pancernej miało charakter wsparcia piechoty ogniem bezpośrednim, wysoką mobilnością oraz silnym opancerzeniem. Niestety okazało się, że wiele czołgów nie odegrało swojej roli wskutek awaryjności. Uzyskano zaskoczenie w wyniku pojawienia się nowego sprzętu (rodzaju wojsk w ostateczności) na polu walki, aczkolwiek nie wykorzystano go¹⁵.

Nieco ponad rok później, bo 20 listopada – 6 grudnia 1917 roku podjęto próbę zmasowanego użycia czołgów jako elementu ugrupowania o charakterze rozcinającym i tworzącym warunki do rozwinięcia przełamania przez piechotę na tyły w kierunku skrzydeł. Miało to miejsce też we Francji, tym razem pod Cambrais¹⁶.

20 listopada 1917 roku o godz. 6.10 rozpoczęto natarcie. Efekt był na tyle piorunujący, że do godz. 12.00 przełamano dwa pierwsze rzuty obrony i prowadzono walkę z trzecim. Wskutek właściwej organizacji obrony przez Niemców oraz wciąż awaryjnej broni pancernej w nocy z 21 na 22 listopada natarcie zostało zatrzymane. Niemcy odtworzyli przedni skraj dopiero 7 grudnia 1917 roku¹⁷.

Tym razem przeciw trzem rzutom obrony niemieckiej, rozmieszczonym na łącznej głębokości 8 km, użyto łącznie 377 czołgów w mieszanym ugrupowaniu z piechotą. Do każdego batalionu piechoty przydzielano średnio 8 czołgów. Pas natarcia dla tego zgrupowania miał szerokość 12 km. Osiągnięto nasycenie bronią pancerną 32 czołgów na 1 km. Tempo działań, jakie zostało osiągnięte w pierwszych sześciu godzinach walki, wynosiło 2 km/h. Zaskoczenie nie zostało uzyskane tylko poprzez ponowne użycie czołgu. Chodziło o zmasowanie potencjału broni pancernej na wąskim odcinku wybranym do przełamania¹⁸.

Uzyskanie zaskoczenia drogą przedstawioną w powyższym przykładzie poskutkowało rozwojem teorii sztuki wojennej, szczególnie w obszarze działania zgrupowań zmotoryzowanych (docelowo wojsk zmechanizowanych, pancernych). Zastosowanie broni pancernej zbiegło się z rozwojem myśli niemieckiej w obszarze wojny ruchowej. Na podstawie przedstawionych przykładów wdrożenia na pole walki broni pancernej powstało szereg opracowań prezentujących poglądy i propozycje systematyzacji prowadzenia działań zbrojnych. Zaliczyć do nich należy m.in. prace Brytyjczyka Johna Fullera, Austriaka Ludwika von Eimannsbergera oraz Niemca Heinza Guderiana. Poglądy te ostatecznie przyjęły się w Niemczech. Następnie wskutek sukcesów Wehrmachtu w początkowym okresie II wojny światowej rozwijano niemiecką doktrynę popularnie zwaną *Blitzkriegiem*. Powstała koncepcja bitwy powietrzno-lądowej, operacji połączonych, a współcześnie nawet operacji wielodomenowych. Wymienione koncepcje nie wywodzą się tylko z sukcesów odniesionych z powodu użycia czołgów wprowadzonych do

¹⁵ P. Rotmistrz (red.), *Historia sztuki wojennej do roku 1939*, Warszawa 1967, s. 370-374.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

walki jesienią 1917 roku. Jednak bez wątpienia powodzenie uzyskane wskutek zaskoczenia było jedną z inspiracji rozwoju tych pomysłów¹⁹.

ZASKOCZENIE W OPERACJI DESERT SHIELD

Kolejnym przykładem z historii sztuki wojennej, w której to zaskoczenie przyniosło przewagę i ostatecznie zwycięstwo, jest operacja Pustynna Burza, mająca miejsce 17 stycznia – 28 lutego 1991 roku. Część lądowa nosiła kryptonim Pustynny Miecz. Działaniami dowodził Amerykanin gen. Norman Schwarzkopf. Celem prowadzonych działań było oswobodzenie przez koalicję zawiązaną przez Amerykanów zajętego przez Irak Kuwejtu. Irakijczycy dzięki takiemu posunięciu (zajęciu roponośnych pól w sąsiednim państwie) mogli szukać szansy na częściowe odbudowanie gospodarki po wyczerpującej wojnie iracko-irańskiej z lat 1980-88²⁰.

Od samego początku Siły Zbrojne Iraku przyjęły wariant działania koalicji zakładający przeprowadzenie morskiej operacji desantowej na wybrzeżu Kuwejtu. Oceniono, że wszelkie inne działania mające wprowadzić na teren Iraku siły koalicji są niezasadne ze względu na rzeźbę terenu. Południowy Irak zdominowany jest przez teren pustynny, o glebie piaszczystej i kamienistej. Strona irakijska oceniła ten teren jako trudno dostępny²¹.

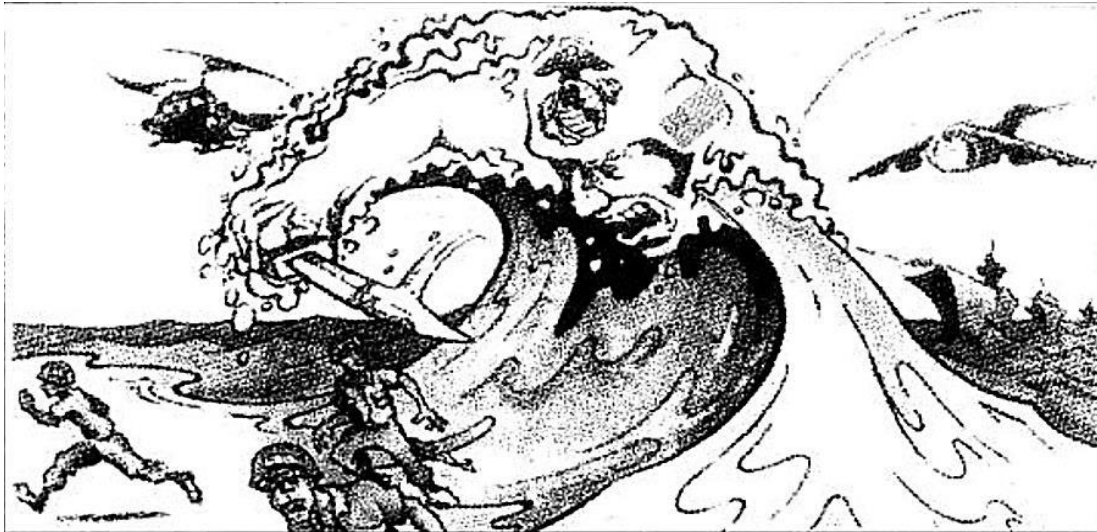
Korzystne dla koalicji było kolejne niefortunne posunięcie irakijskiego kierownictwa. Otóż pozwolono sobie na ograniczenie zasilania w dane na poziomie strategicznym jedynie z mediów amerykańskich. Dostępny materiał nie określa precyzyjnie, czy alegoryczny odbiornik telewizyjny był jedynym sensorem, niemniej nie wskazuje też na zastosowanie potencjalnie odmiennych danych przez stronę obrońców. Jak się okazało, na podstawie przekazu koalicyjnego w przestrzeni publicznej utwierdzono Irakijczyków w przekonaniu o potencjalnej morskiej operacji desantowej. Amerykanie, kiedy zorientowali się, że Irakijczycy przygotowują operację obronną ukierunkowaną na odparcie morskiej operacji desantowej, wykorzystali tę wiedzę

¹⁹ John Fuller jest autorem książki *Czołgi w wielkiej wojnie*, Ludwik von Eimannsberger opisał podstawy zastosowania zgrupowań zmotoryzowanych w pozycji *Wojna pancerna*. Z kolei Heinz Guderian uprościł i spopularyzował założenia Austriaka w *Achtung Panzer!* Na podstawie założeń teoretycznych *Blitzkriegu* rozwinięto i współcześnie stosuje się różne narzędzia planistyczne oraz pojęcia taktyczne, m.in.: punkt ciężkości, główny wysiłek, działania połączone rodzajów wojsk, dowodzenie przez misje i in. Dla weryfikacji części założeń teoretycznych autor poleca Czytelnikowi lekturę dokumentów standaryzacji operacyjnej Sojuszu Północnoatlantyckiego, m.in.: APP-28, *Tactical planning for land forces*, Bruksela 2019, ATP-3.2.2, *Command and control of allied land forces*, Bruksela 2016. – R. Citino, *Blitzkrieg to desert storm. The evolution of operational warfare*, Lawrence 2004, s. 22 i nast.; Ł. Przybyło, *Doktryny wojenne. Historia i ocena*, Warszawa 2018, s. 127 i nast.; C. Messenger, *The blitzkrieg story*, Nowy Jork 1976, s. 33 i nast.; B. Evans, *Blitzkrieg: The Evolution of Modern Warfare and the Wehrmacht's Impact on American Military Doctrine during Cold War Era*, Nashville 2021, s. 7 i nast.; R. Doughty, *The evolution of US Army Tactical Doctrine, 1946-1976*, „Leavenworth Papers” 1979, no. 1, s. 1 i nast.; M. Sonnenberger, *Initiative Within the Philosophy of Auftragstaktik: Determining Factors of Understanding of Initiative on the German Army, 1806-1955*, Fort Leavenworth 2015, s. 11 i nast.; J.J. Brouwer, *The German way of war. A lesson in tactical management*, Yorkshire 2021, s. 26 i nast.; FM 3-0, *Operations*, Waszyngton 2017, s. 1-1 I nast.; FM 3-0, *Operations*, Waszyngton 2022, s. IX i nast.; ADP 3-0, *Operations*, Waszyngton 2019, s. VI i nast.

²⁰ Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, *Wojska lądowe w wojnach lokalnych XX wieku*, Warszawa 2005, s. 195-209; D.P. Wright, *Deceiving Iraq in Operations Desert Storm*, [w:] *Weaving the tangled web. Military deception in large-scale combat operations*, C. Rein (red.), Fort Leavenworth 2018, s. 215-216; M. van Creveld, *Zmienne oblicza wojny. Od Marny do Iraku*, Poznań 2008, s. 303-304; Ł. Przybyło, op. cit., s. 244-259.

²¹ Ibidem.

i w myśl zasady Magruderera nie wyprowadzali przeciwnika z błędu. Zdecydowali się uwiarygodnić irakijską prognozę zagrożenia. Schwarzkopf nakazał emisję ulotek ukierunkowaną na żołnierzy irakijskich, w których to koalicja nawoływała do poddania się, ujawnienia położenia oraz wskazywała na przygotowywaną potężną operację z morza. Dodatkowo przeprowadzono w Zatoce Perskiej działania pozorne w sierpniu 1990 roku, w których to potencjał ok. brygady amerykańskiego Korpusu Piechoty Morskiej ćwiczył wraz z lotniskowcem USS Incheon morską operację desantową²².



Rysunek 1. Ulotka sugerująca amerykański desant z morza

Źródło: *Psywarrior*, <http://www.psywarrior.com/HerbDStorm.html> (8.03.2022).

Stronę irakijską przetrzymywano w dużej niepewności. Bez wątpienia miało to wpływ na stan morale obrońców. Działania lądowe poprzedzone zostały uderzeniem lotnictwa, które miało miejsce od 17 stycznia 1991 roku. Następnie 1 lutego przekazano do Kuwejtu informacje, że za trzy dni rozpocznie się morską operacją desantową. W tym też czasie brytyjski zespół Rhino (powołany specjalnie do tego zadania) emitował w spektrum elektromagnetycznym stosowną, uwiarygadniającą korespondencję radiową. Działania lądowe rozpoczęto 17 lutego z terytorium Arabii Saudyjskiej. Koalicja wprowadziła na teren Iraku związek operacyjny liczący 100 tys. żołnierzy i 1200 czołgów. Manewr, jaki wykonano z pogranicza saudyjsko-irakijskiego, polegał na oskrzydleniu od zachodu z przyparciem do przeszkody wodnej, a przez to ostatecznie okrążeniu²³.

²² Zasada Magruderera w zarysie: łatwiej zmylić przeciwnika, wykorzystując jego obraz sytuacji, niż zmienić ten obraz. Szerzej patrz w: FM 3-13.4, *Army Support to Military Deception*, Waszyngton 2019, s. 1-8 – 1-9; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit.; D.P. Wright, op. cit., s. 215-216; M. van Creveld, op. cit., s. 303-304; Ł. Przybyło, op. cit., s. 244-259.

²³ Szerzej na temat uwarunkowania rozwijania okrążenia patrz w: M. Laszczyk, *Manewr okrążający w walce i operacji*, Toruń 1994 oraz w: A.C. Napora, *Niszczenie sił okrążonych*, Warszawa 2023. - FM 3-13.4, op. cit.; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 195-209; D.P. Wright, op. cit., 215-216; M. van Creveld, op. cit., s. 303-304; Ł. Przybyło, op. cit., s. 244-259; A.C. Napora, *Niszczenie sił okrążonych*, Warszawa 2023, s. 105 i nast.



Rysunek 2. Irakijska gra wojenna, widoczna ocena zagrożenia desantu morskiego
Źródło: *Psywarrior*, <http://www.psywarrior.com/HerbDStorm.html> (8.03.2022).

Przytoczony przykład z historii sztuki wojennej dobitnie pokazuje możliwość uzyskania zaskoczenia poprzez wykorzystanie znajomości oceny zagrożenia przeprowadzonej przez przeciwnika oraz zastosowanie dezinformacji. Ta ostatnia nie tylko w tym przykładzie jest obecna i zapoczątkowała rozwój teorii sztuki wojennej. Dezinformacja była szczególnie popularnym narzędziem uzyskania zaskoczenia w czasie II wojny światowej. Stała się również jedną z inspiracji do opracowania procedury dla poziomu operacyjnego do dezinformowania. Natomiast zasada Magrudera znalazła świetne odzwierciedlenie w wydarzeniach mających miejsce na Półwyspie Arabskim. Wzmocniono błędną ocenę zagrożenia i przeprowadzono działania zupełnie z innego kierunku. Współcześnie na polskim gruncie rozwijane są procedury sztabowe inspirowane zasadą Magrudera na poziomie taktycznym²⁴.

ZASKOCZENIE W WOJNIE JOM KIPPUR

Kolejnym z historycznych przykładów, w którym można zidentyfikować wyraźny element celowo zastosowany i ukierunkowany na zaskoczenie, jest bliskowschodnia wojna Jom Kippur między Egiptem i Syrią a Izraelem. Znaczącym faktem w tym przypadku jest przyłączenie Synaju po wojnie sześciodniowej mającej miejsce w czerwcu 1967 roku. Następnie w latach 1968-70 trwał konflikt zwany popularnie wojną na wyczerpanie. Żydzi zbudowali

²⁴ Szerzej na temat procedur dezinformacji patrz w: M. Wrzosek, *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*, Warszawa 2005. Autor w chwili składania niniejszej publikacji jest w trakcie przygotowania danych do opisanego przedmiotowej procedury na poziomie taktycznym. Pierwsze próby podjął jako oficer sekcji planowania w trakcie ćwiczenia studyjnego pk. Twierdza-22. Wnioski i propozycję przebiegu procedury przedstawiono w czasie konferencji naukowej pt. „Dezinformacja. Walka. Wojna. Bezpieczeństwo” organizowanej w Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni w maju 2023 roku, a referat zatytułowany był: „Implementacja zasady Magrudera do procesu planowania działań taktycznych”. Ten sam referat został przedstawiony na warsztatach organizowanych przez Zarząd P3/P7 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. „Operator/Szkoleniowiec-23”, mających miejsce we wrześniu 2023 roku w Gdyni.

fortyfikacje po wschodniej stronie Kanału Sueskiego, nazywane linią Bar Lewa. W tym też czasie strona egipska prowadziła liczne ćwiczenia i mobilizacje na pograniczu, nad Kanałem Sueskim. Dochodziło do licznych incydentów, po których obie strony ponosiły straty. Egipt wzmocnił siły zbrojne z pomocą ZSRR. Odtworzono i uzupełniono straty poniesione w poprzednich wojnach. Do użytku wprowadzono broń przeciwpancerną. Przygotowano szerokie wsparcie inżynierskie do forsowania Kanału Sueskiego: zbudowano specjalne armaty wodne (zakupione w RFN), które miały rozgrodzić żydowskie umocnienia – linię Bar Lewa. Przygotowano kilkadziesiąt łodzi desantowych i promów. Zaplanowano użycie ośmiu mostów pontonowych. Znacząco wzmocniono obronę przeciwlotniczą. Decyzja o zbrojnym odzyskaniu Synaju i pobiciu Żydów zapadła w listopadzie 1972 roku. Arabowie rozpoczęli działania po demonstracyjnej mobilizacji i ćwiczeniach właśnie w żydowskie święto Dnia Pokutnego Jom Kippur. Miało to miejsce 6 października 1973 roku²⁵.

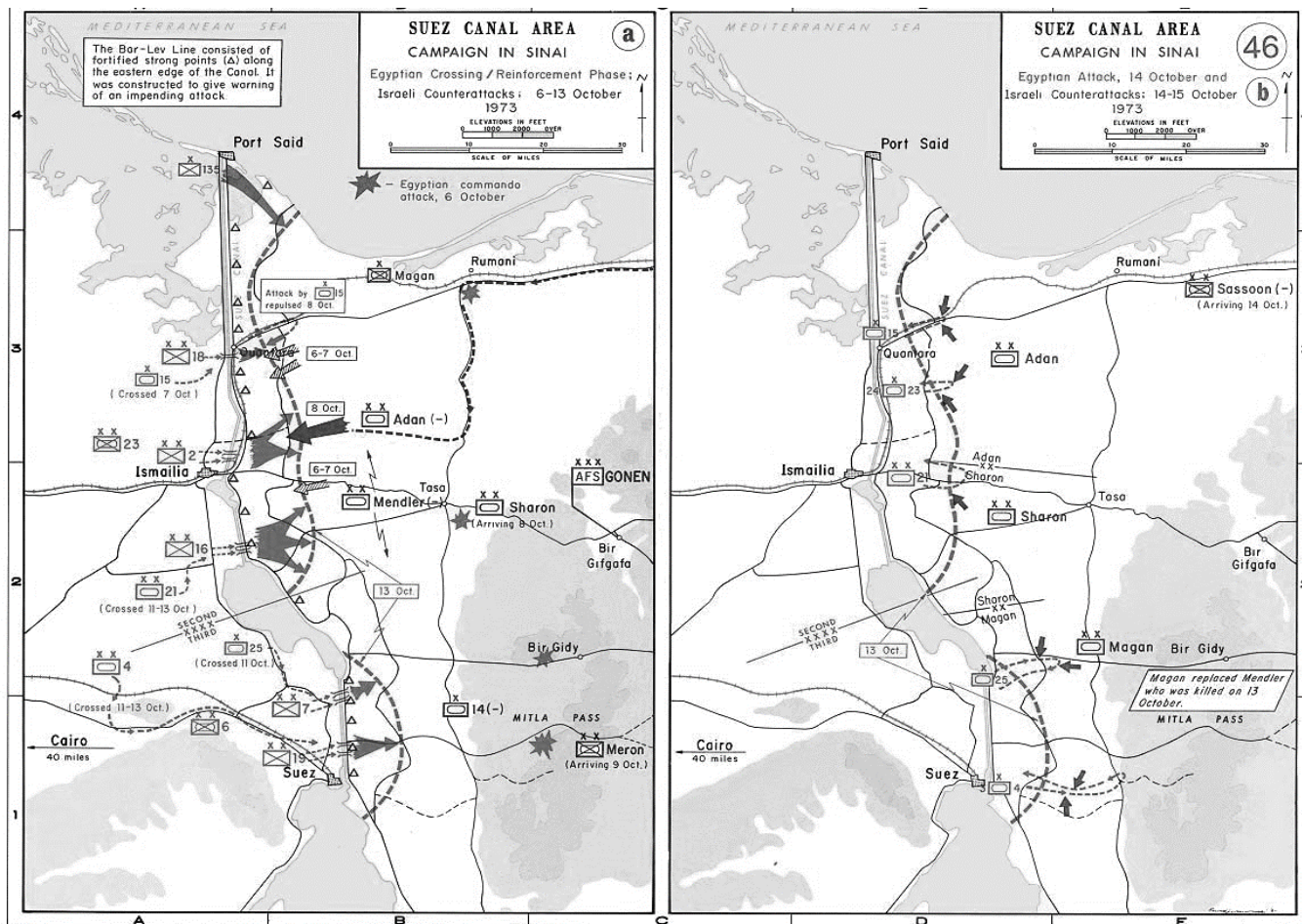
Rozpatrywany efekt zaskoczenia nastąpił dzięki wcześniej przeładowanemu danymi systemowi rozpoznawczemu Izraela. Przy wyborze czasu wzięto pod uwagę kilka innych czynników, jak ekspozycja Słońca (rano Syryjczycy mieli je za plecami), wybory w Izraelu oraz pływy wód w Kanale Sueskim. Właśnie poprzez ciągle powtarzany przez Egipcjan scenariusz mobilizacji i ćwiczeń oraz wybór daty doprowadzono do sytuacji, w której to Egipt i Syria zaskoczyły Żydów. Warte odnotowania jest, że Żydzi przeprowadzili częściowe mobilizacje na początku roku (w styczniu i w maju). Jednak okazały się one zbędne i kosztowne dla gospodarki. Izraelski wywiad wojskowy Mossad dopiero w godzinach porannych 6 października podał informację, że Egipt rzeczywiście zaatakuje i że ćwiczenia prowadzone nad Kanałem Sueskim tak naprawdę są tylko elementem przygotowawczym docelowej operacji²⁶.

Efekt tego był taki, że Żydzi nie zdołali przeprowadzić mobilizacji, nie wdrożyli planu użycia sił obronnych i zostali zmuszeni do walki w improwizacji – bez planu. Obronę prowadzono jednostkami będącymi w tym czasie w czynnej służbie. Siły te były doraźnie organizowane w zgrupowania taktyczne. Jeszcze 6 października 1973 roku po 5 godzinach Egipcjanie wprowadzili na stronę izraelską 5 wzmocnionych dywizji zmechanizowanych. Uchwyciły one przyczółki. Ich głębokość była porównywalna i wynosiła po ok. 15 km. Odnotowano tak dużą skalę zaskoczenia, że po stronie izraelskiej na Synaju w początkowym okresie walk wydzielono 456 żołnierzy oraz 7 czołgów, co jest ekwiwalentem zgrupowania taktycznego zorganizowanego na bazie batalionu piechoty. 7 października 1973 roku usiłowano potencjałem lotnictwa zatrzymać

²⁵ Warto zwrócić uwagę, że często wskazuje się, że w okresie między wojną sześciodniową a wojną Jom Kippur Izraelskie Siły Obronne uległy pierwszej obniżce zdolności bojowej. Popularne jest uwiarygodnianie tej oceny profetyczną oceną kondycji sił zbrojnych Izraela, jaką w 1960 roku dokonał Basil Henry Liddell Hart, wskazując na zbyt duże odosobnienie doktrynalne broni pancernej i lotnictwa od innych rodzajów wojsk, jak np. piechoty. Miało się to ziścić dopiero w latach siedemdziesiątych. Do kampanii przeciwko Izraelowi w gotowości były do zaangażowania siły zbrojne Iraku i Jordanii. Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 207-257; J. Odziemkowski, *Konflikty międzynarodowe po 1945 roku*, Warszawa 2011, s. 129-159; Ł. Przybyło, op. cit., s. 207-219; R. Citino, op. cit., s. 173-186; A. Bujak, *Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski*, Toruń 2000, s. 38-39.

²⁶ Trzeba zwrócić uwagę, że ewakuacja rodzin radzieckich dygnitarzy miała miejsce 4 października 1973 roku, a Mossad to odnotował. Natomiast system mobilizacyjny Izraela oparty był na dwudobowym rygorze czasowym. R. Citino, op. cit., s. 175-176; Ł. Przybyło, op. cit., s. 206-208; J. Odziemkowski, op. cit., s. 145 i nast.

forsowanie kanału, jednak silne uderzenie syryjskie zmusiło Izrael do przeniesienia wysiłku powietrznego. Tego samego dnia na półwyspie Synaj Żydzi wprowadzili do walki 3 dywizje: 162 Dywizję Pancerną (162DPanc), 143 Dywizję Pancerno-Spadochronową (143DPancSpad) i 252 Dywizję Pancerną (252DPanc). Pozwoliło to na spowolnienie postępów Egipcjan. 8 października Izrael przeprowadził przeciwuderzenie, którego głównym potencjałem były wojska pancerne. Siły arabskie miały zorganizowaną obronę o wysokim nasyceniu środków przeciwpancernych. Taka sytuacja taktyczna doprowadziła do szybkiego zatrzymania natarcia. W opisywanym okresie nastąpił impas w działaniach, który został odwrócony przez izraelską ofensywę rozpoczętą w kolejnym tygodniu²⁷.



Rysunek 3. Rozwój wydarzeń w początkowym okresie wojny Jom Kippur
 Źródło: *Wojna Jom Kipur*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_Jom_Kipur (3.04.2023).

Z kolei ze Wzgórz Golan Arabowie wprowadzili do walki trzyrzutowe zgrupowanie operacyjne w składzie: pierwszy rzut: dwie dywizje zmechanizowane; drugi rzut: dwie dywizje pancerne; trzeci rzut: dwie brygady zmechanizowane i dwie brygady pancerne. Łącznie na odcinku o szerokości ok. 70 km wprowadzono do walki ok. 1600 czołgów oraz ok. 1000 armato-haubic.

²⁷ Janusz Odziemkowski podaje, że żołnierzy broniących linii Bar Lewa nad Kanałem Sueskim było 436. - R. Citorio, op. cit., s. 175-176; Ł. Przybyło, op. cit., s. 206-210; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 165-167; J. Odziemkowski, op. cit., s. 145-148.

Odpowiedzią Izraela było wprowadzenie do walki jednej brygady zmechanizowanej i jednej brygady pancерnej. Po trzech dniach walk udało się Izraelowi ustabilizować oba kierunki działań²⁸.

Do 9 października Egipcjanie zdołali uchwycić przyczółek na wschodnim brzegu Kanału Sueskiego oraz odeprzeć nieudane kontrataki Izraela. Następnie 14 października przeprowadzili nieudaną ofensywę. Okazało się, że nie byli w stanie wykonać innych zadań, jak te ćwiczone od czterech lat. 15-24 października 1973 roku Izrael przeprowadził kontrofensywę, dzięki której udało się odrzucić Egipcjan z Synaju, oraz (od 18 października po sforsowaniu kanału) rozpoczął rozwijanie okrążenia. W obliczu możliwości upadku Egiptu mocarstwa zachodnie doprowadziły do zawieszenia broni. Zostało ono zerwane, okrążenie zamknięto. Interwencja amerykańska doprowadziła jednak do sytuacji, w której Egipcjanie będący na przyczółku mogli być zaopatrywani z Synaju. To ostatecznie zmusiło Żydów do zakończenia działań zbrojnych²⁹.

Siły Obronne Izraela w ogólnym ujęciu były dobrze zorganizowane i przygotowane do działań zbrojnych. Egipcjanie wiedzieli o tym z doświadczenia z poprzednich wojen. Siły Zbrojne Egipcjan z kolei w dotychczasowych działaniach nie wykazywały się ani dobrym zgraniem, ani walecznością. Pomimo rozmieszczania wysokich potencjałów ilościowych nie przekładało się to na zdolności bojowe. Dlatego też należy zwrócić uwagę, w jaki sposób Egipt szukał uzyskania zaskoczenia na Izraelu.

W pierwszej kolejności podkreślić trzeba „usypianie” uwagi Żydów na zagrożenie poprzez liczne ćwiczenia prowadzone nad Kanałem Sueskim. Scenariusz był wciąż taki sam. Izrael wielokrotnie reagował poprzez m.in. częściowe rozwinięcie mobilizacyjne. Działanie to miało negatywne skutki finansowe dla gospodarki. Wybór terminu na święto Jom Kippur również nie był przypadkowy. Oczywiście było powszechne świętowanie Semitów, a to obniżyło w sposób znaczący wydajność systemu mobilizacyjnego. Na termin święta nałożyły się jeszcze wybory, które w demokratycznym Izraelu miały duże znaczenie. Zaangażowanie Syrii również było nie bez znaczenia, gdyż od samego początku działań zbrojnych Izrael musiał, nie przeprowadzając mobilizacji powszechnej, rozproszyć swój potencjał obronny na dwa osobne kierunki. Egipt odniósł tym działaniem kilka skutków. Doskonale wyćwiczył swoje wojsko do początkowego okresu wojny, „znieczulił” sensory Izraelitów na kolejne rozwinięcia mobilizacyjne oraz wykonał uderzenie w czasie istotnym ze względów kulturowych. Efektem tego była niezdolność do przeprowadzenia mobilizacji i odpowiedź zbrojna niskim potencjałem bojowym³⁰.

Z punktu widzenia znanych założeń teoretycznych dotyczących zaskoczenia można skonstatować, że Egipcjanie uzyskali je poprzez tajność i nagłość działań. Jednakże metoda, jaką wybrano do jego osiągnięcia, wydaje się warta odnotowania. Znieczulanie systemu obronnego

²⁸ Odnotować należy, że po ustabilizowaniu frontu synajskiego przeniesiono główny wysiłek działań na kierunku syryjskim. Siłami 146DPanc i 240DPanc wykonano przeciwuderzenie, które uniemożliwiło wycofanie wojsk syryjskich. R. Citino, op. cit., s. 177-179; Ł. Przybyło, op. cit., s. 208-210; Z. Jagiełło, J. Kajetanowicz, op. cit., s. 166-167.

²⁹ Ł. Przybyło, op. cit., s. 208-210.

³⁰ Podkreślenia wymaga fakt, że przed wojną sześciodniową 1967 roku Izrael wykonywał podobne manewry lotnicze, mające na celu oswojenie obrony powietrznej Izraela z zagrożeniem, w efekcie czego udało się uzyskać zaskoczenie w domenie powietrznej.

państwa poprzez stosowanie ciągle tego samego, powtarzanego manewru w czasie ćwiczeń w połączeniu z wyborem niedogodnego dla przeciwnika terminu sprawiło, że efekt zaskoczenia (niezdolność systemu mobilizacyjnego, niedowierzanie doniesieniom o rzeczywistym podjęciu działań zbrojnych, zdolność do minimalnej – w stosunku do możliwości – odpowiedzi zbrojnej) był piorunujący – przynajmniej w początkowym okresie tej wojny³¹.

ZASKOCZENIE W WOJNIE W DONBASIE

Kolejnym przykładem z historii sztuki wojennej jest przejęcie przez Rosjan kontroli nad Donieckim Zagłębiem Węglowym – Donbasem oraz Półwyspem Krymskim w 2014 roku. Zasygnalizowania wymaga, że od upadku ZSRR Federacja Rosyjska wykorzystywała zasadniczą różnicę etniczną, jaką jest język, do potęgowania różnic wewnętrznych społeczeństwa ukraińskiego. Linia podziału stanowiła o dwóch częściach państwa: zachodniej – ukraińskojęzycznej oraz wschodniej – rosyjskojęzycznej. Wykorzystując różnorodność lingwistyczną Ukraińców, potęgowano rozdźwięk w nastrojach opinii publicznej. Część zachodnia społeczeństwa była orędownikiem przyłączenia się Ukrainy do paktów zachodnich. Z kolei ludność ukraińska ze wschodu przejawiała w znaczącej części (lecz nie w większości) nastroje prorosyjskie. Rozdźwięk stał się jednym z najważniejszych elementów oddziaływania na społeczeństwo przez Rosję. Na tle manifestacji pronunijnych na początku 2014 roku od władzy odsunięty został prezydent Ukrainy Wiktor Janukowycz. Federacja Rosyjska wzmacniała rozdźwięk w społeczeństwie ukraińskim, co doprowadziło do licznych wystąpień i demonstracji antyunijnych w rosyjskojęzycznym społeczeństwie ukraińskim³².

Destabilizacja wewnętrzna państwa ukraińskiego była korzystna dla Rosji, która to nie chciała (i nie chce) zgodzić się na bezpośrednie wydłużenie linii granicznej z państwami Unii

³¹ Warto zwrócić uwagę, że w chwili składania niniejszej publikacji Hamas zaatakował Izrael, wykorzystując mechanizm uderzenia w święto żydowskie.

³² Wschodnia, rosyjskojęzyczna Ukraina to obwody: charkowski, ługański, doniecki i odeski. Jest to część państwa, która ma najlepsze złoża surowców naturalnych, jest wysoko uprzemysłowiona, ma dostęp do ujścia głównej rzeki Dniepru oraz do dwóch mórz (Azowskie, Czarne) i portów morskich. Warto zwrócić uwagę na uwarunkowania terminologiczne. Andrii Gładii wyczerpująco rozwiązuje dylematy identyfikowania bojowników prorosyjskich i stosowania wobec nich znanej terminologii. Zwraca on uwagę, że pojęcie separatyzmu nie może być stosowane w uwarunkowaniach wschodniej Ukrainy, gdyż nie ma odrębności etnicznej między Ukraińcami z zachodu i ze wschodu (z wyjątkiem języka). Odrębność ta sztucznie jest podsycana praktycznie od powstania państwa ukraińskiego. Po drugie, stosowanie wobec tych grup dyspozycyjnych takiego terminu stanowiłoby o zrównaniu ich z separatystami z Kraju Basków, Szkocji i in., co nie jest prawdą. Ci wymienieni dążą do utworzenia własnego państwa. We wschodniej Ukrainie dąży się do przyłączenia do Federacji Rosyjskiej poprzez oderwanie od Ukrainy quasi-republik. Dlatego też bardziej stosownym terminem do określenia bojowników Donbasu jest „kolaboranci”. Szerzej na ten temat w: A. Gładii, *Konflikt zbrojny w Donbasie w latach 2014/2015 – rozłam wewnętrzny czy ukraińsko-rosyjska wojna? Scenariusze dalszego rozwoju konfliktu*, „Przegląd Strategiczny” 2017, nr 10, s. 95-118. – M. Klimecki, *Krym, Donieck, Ługańsk 2014-2015*, Warszawa 2021, s. 51 i nast.; S. Fischer, *The Donbas Conflict. Opposing Interests and Narratives, Difficult Peace Process*, Berlin 2019, s. 8-10; R. Angevine i in., *Learning Lessons from the Ukraine Conflict*, Virginia 2019, s. 1 i nast.; „Little green man”: a primer on Modern Russia Unconventional Warfare, *Ukraine 2013-2014*, Fort Bragg 2019, s. 21 i nast.; M. Galeotti, *Armies of Russia's War in Ukraine*, Oxford 2019, s. 5-30; S.A. Bowen, *Russia's war in Ukraine. Military and intelligence aspects*, Waszyngton 2022, s. 4 i nast.; *Brothers armed. Military aspects of the crisis in Ukraine*, C. Howard, R. Pukhov (red.), Minneapolis 2015, s. 167-232; R. Sawka, *Frontline Ukraine. Crisis in the Borderlands*, Londyn 2015, s. 175-301.

Europejskiej, a tym bardziej NATO. 11 marca 2014 roku doprowadzono do referendum oraz proklamacji tzw. Ługańskiej Republiki Ludowej (LRL), Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) oraz symbolicznego odłączenia Krymu od Ukrainy (w Sewastopolu zastąpiono flagę ukraińską flagą Federacji Rosyjskiej). Krym ogłosił następnie deklarację niepodległości Republiki Krymu. Wszystko to miało miejsce przy akompaniamencie protestów antyunijnych, wsparcia politycznego Rosji i jej tajnego zaangażowania³³.

Do wschodnich obwodów Ukrainy stopniowo przerzucano i rekrutowano dywersantów rosyjskich, którzy podniecali nastroje separatystyczne, inkorporacyjne i stawali się liderami grup zdobywających agendy władz obwodowych. Na początku kwietnia 2014 roku w Doniecku (jako pierwszym mieście, 6 kwietnia), Ługańsku, Charkowie i kilku pomniejszych miastach takie grupy szturmowały budynki władz ukraińskich. Grupy te były umundurowane i uzbrojone w sprzęt strzelecki. Warto zwrócić uwagę, że wyposażenie pochodziło tylko z Rosji. Zdecydowaną część agend władz obwodowych zdobyto, domagając się referendum oraz pomocy od Rosji. Podkreślenia wymaga, że bojownicy nie mieli oznaczeń przynależności państwowej oraz byli dobrze nastawieni wobec ludności miejscowej. Ponadto pod kątem zasad użycia siły byli reaktywni, to znaczy, że używali ognia tylko w warunkach bezpośredniego zagrożenia. 11 kwietnia Ukraina ogłosiła operację antyterrorystyczną, a 15 kwietnia w Słowiańsku rozpoczęły się pierwsze działania mające na celu ustabilizowanie sytuacji we wschodniej Ukrainie³⁴.



Rysunek 4. Secesyjne terytoria ukraińskie

Źródło: A. Bowen, *Russia's war in Ukraine. Military and intelligence aspects*, Waszyngton 2022, s. 4.

³³ Ibidem.

³⁴ Dla uzyskania skali zaskoczenia oraz rozmachu separatystów można przytoczyć szacunkową liczbę bojowników z obwodu donieckiego, która wynosiła ok. 10 tys. Ibidem.

Sposób działania sił separatystycznych bez wątpienia wywołał duże zaskoczenie wśród żołnierzy i kierownictwa Sił Zbrojnych Ukrainy. Nie było ono jednak podyktowane tajemnością i gwałtownością, a raczej trudnością w interpretacji wydarzeń i ustosunkowania się do nich. Charakteryzowały go cechy, które w takiej konfiguracji nie miały dotąd miejsca. Do pierwszej z nich należy zaliczyć wprowadzenie nieoznaczonych sił. Formacje separatystyczne były rosyjskojęzyczne (jak większość ludzi we wschodniej Ukrainie), jednak nie miały flag ani innych symboli na mundurach lub na sprzęcie wojskowym. Praktycznie do czasu rozpoczęcia operacji antyterrorystycznej istniało wiele wątpliwości co do sposobu reagowania na zagrożenia separatystyczne i kolaboracyjne³⁵.

Rozpoczęciu działań w Donbasie i na Krymie nie towarzyszyły żadne znaczące wydarzenia dyplomatyczne związane z oficjalnym zaangażowaniem Rosji. Było ono nieoficjalne. Sprowadzało się do manipulowania opinią publiczną, przerzutu liderów separatystycznych bojówek oraz wyposażaniu tychże. Ugruntowaną opinią jest twierdzenie, że lokalna ludność ograniczała się w swej aktywności do protestów. Dopiero pod kierownictwem dysydentów rosyjskich precyzyjnie poraziła i opanowała agendy władz obwodowych. Ostatecznym efektem było oderwanie od jednolitej substancji państwa jego części i spowodowanie, że nieprowadząca wojny Ukraina musiała rozpocząć działania na swoim terytorium³⁶.

W tym przykładzie zaskoczenie doprowadziło do paraliżu przede wszystkim władz państwowych. Nie potrafiły one jednoznacznie i precyzyjnie rozstrzygnąć niepokojów we wschodniej Ukrainie oraz nie poradziły sobie z bojówkami doraźnie organizowanymi przez separatystów (lojalistów rosyjskich) oraz kolaborantów. Latami prowadzona dezintegracja i polaryzacja społeczeństwa ukraińskiego na biedny, ukraińskojęzyczny, prounijny zachód oraz bogaty, prorosyjski wschód doprowadziły do pojawienia się kolaboracji.

Zasadniczy mechanizm zastosowany przez Federację Rosyjską składał się z trzech etapów: (1) stopniowe dzielenie społeczeństwa wokół etnicznego elementu, jakim jest język, (2) następnie, po pojawieniu się dostatecznie ważkich problemów systemowych (strategicznym), doprowadzenie do secesji części państwa, a ostatecznie (3) tworzenie warunków do inkorporacji secesyjnych fragmentów państwa w myśl prawa międzynarodowego (w tym wypadku poprzez tworzenie republik ludowych). Ten ostatni etap ostatecznie nie został zakończony, gdyż gwarantował Rosji, że Ukraina nie wstąpi do Unii Europejskiej oraz NATO³⁷.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Autor wyraża przekonanie, że nieprawidłowości we wskazywaniu przynależności do jednej ze stron, działania bez wypowiedzenia wojny (w niejasnej sytuacji dyplomatycznej) oraz wprowadzanie wojsk do rejonu działań w sposób śmiały, lecz reaktywny ogniowo są możliwe do zaobserwowania w sposobach działań zgrupowań partyzanckich, wywrotowych lub prowokacyjnych. Ibidem.

³⁷ Mechanizm, jaki został zastosowany przez Rosjan, ściśle koresponduje z przebiegiem wydarzeń w południowo-wschodniej Ukrainie. Jest to koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera. Rosjanin ten zakładał, że działania zbrojne w większości będą prowadzone przez ludność cywilną zgrupowaną w oddziały partyzanckie, przeciwnik zostanie poddany będzie szerokiemu oddziaływaniu informacyjnemu i psychologicznemu w warunkach trudnego zidentyfikowania w znanych paradygmatach stron walki. Szerzej nt. patrz w: L. Sykulski, *Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera*, „Przeгляд Geopolityczny” 2015, t. 11, s. 103-113.

Dzięki sprawnemu działaniu Rosji oraz trudnym do umiejscowienia we współczesnym międzynarodowym prawie wojennym statusu separatystów i kolaborantów udało się zaskoczyć strategicznie Ukraińców. Ci drudzy przejawili znaczącą aktywność dopiero 15 kwietnia, to jest niespełna miesiąc od utraty kontroli nad Krymem oraz ponad tydzień po utracie kontroli nad Donbasem.

Wpływ powyżej opisanych wydarzeń można odnotować w wielu krajach. Na polskim gruncie ma on dwojaką naturę: praktyczną i teoretyczną. Ta ostatnia przekłada się na liczne publikacje poświęcone m.in. zagrożeniom hybrydowym i rozwojowi scenariuszy mających im przeciwdziałać. Z kolei efektem działań prowadzonych w Ukrainie w 2014 roku jest utworzenie w Polsce nowego rodzaju sił zbrojnych, mianowicie Wojsk Obrony Terytorialnej. Jednym z zadań stawianych przed tą formacją jest właśnie reagowanie na zagrożenia niemilitarne i militarne³⁸.

PRZYGOTOWANIE I PRZEPROWADZENIE POWSTAŃ JAKO KATEGORIA ZASKOCZENIA

Ostatnim przykładem zaskoczenia poprzez sposób działania są powstania. Historia sztuki wojennej wskazuje, że w Polsce doszło do szeregu zrywów niepodległościowych, lecz zdecydowana ich większość zakończyła się klęską. Za każdym razem wybuch powstania miał być poprzedzony ustaleniem miejsca i czasu maksymalnie nieodpowiednich dla przeciwnika. Miał też doprowadzić do jego zaskoczenia, a skutek tego uzyskania i wyzyskania przewagi. Jest to zatem kwestia bezpośrednio inspirująca rozwój sztuki wojennej za sprawą poszukiwania możliwości uzyskania zaskoczenia i wykorzystania efektów mu towarzyszących właśnie dzięki operacjom o charakterze powstańczym.

Dostępny materiał nie wskazuje niestety założeń teoretycznych przygotowania i przeprowadzenia takich działań. Jedynie opracowanie dla Sił Zbrojnych Szwajcarii poświęcone działaniom nieregularnym określa powstanie warszawskie jako przykład takiej operacji. Opracowanie założeń teoretycznych na podstawie przykładów historycznych oraz heurystyczne zidentyfikowanie zależności we właściwym przygotowaniu i przeprowadzeniu takiej operacji bez wątplenia jest kierunkiem dalszego rozwoju badań³⁹.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE ZASKOCZENIA – PRÓBA SYSTEMATYZACJI

Z punktu widzenia standaryzacji operacyjnej zarówno w Sojuszu Północnoatlantyckim, jak również w Polsce zaobserwować można liczne skutki odniesionego zaskoczenia. Efektem tych skutków są produkty intelektualne i proceduralne, które korespondują z zaskoczeniem w sposób je inicjujący lub wykorzystujący jego efekty. Na szczególną uwagę zasługują: (1) wstrząśnięcie spójnością przeciwnika, (2) taktyczny środek ciężkości i (3) maskowanie operacyjne.

³⁸ DD-3.40, *Wojska Obrony Terytorialnej w operacji*, Warszawa 2018, s. 13-15.

³⁹ H. von Dach Bern, *Total resistance. Swiss army guide to guerilla warfare and underground operations*, Boulder 1965, s. 148-154.

Wstrząśnięcie spójnością przeciwnika jest celem podejścia manewrowego w działaniach taktycznych. Polega ono na tym, że w ramach prowadzonej walki nie podejmuje się działań mających spowodować całkowite zniszczenie przeciwnika, dąży się natomiast do zidentyfikowania jego słabych stron i uderzenia w nie swoimi mocnymi elementami. Uzyskanym efektem jest dezorganizacja ugrupowania przeciwnika, prowadzenie działań w warunkach załamania się planu, drastyczne obniżenie morale, a w efekcie rozbicie spójności jego ugrupowania. Efekt ten ściśle koresponduje z osiągnięciem zaskoczenia. Optymalizowanie czynności dla uzyskania tego ostatniego może być pochodną podejścia manewrowego⁴⁰.

Taktyczny środek ciężkości jest tym elementem ugrupowania, który zawiera zdolności do osiągnięcia celów, jakie zostały postawione przed dowódcą, i odegrania odpowiedniej roli w jego planie. Środki ciężkości analizuje się poprzez przegląd trzech składowych planu, są to: krytyczne zdolności, krytyczne wrażliwości (słabe strony) i krytyczne zasoby (wymagania). Dzięki temu można zidentyfikować, w jaki sposób wykluczyć z walki (niekoniecznie go niszcząc) najważniejszy element ugrupowania przeciwnika i znacząco wpłynąć na zdolność do osiągnięcia celów. To z kolei może doprowadzić do zaskoczenia i uzyskania wszystkich jego efektów. Bez wątpienia podejście manewrowe jest ściśle powiązane z identyfikacją i analizą środków ciężkości⁴¹.

Kolejnym elementem z zasobu procedur sztabowych obowiązujących w NATO, jak i w Siłach Zbrojnych RP jest maskowanie operacyjne. Jeśli jest realizowane, ma wpływ na każdy szczebel organizacyjny. Jego celem jest wprowadzenie w błąd przeciwnika co do miejsca, ilości i czasu dostępnego potencjału wojsk własnych. Przedsięwzięcie to ma charakter uogólnionej procedury. Poprzez zastosowanie zmylenia przeciwnika ma ono sprokurować pojawienie się potencjału w miejscu i czasie, w którym on się tego nie spodziewał. Zatem wojska własne za sprawą maskowania operacyjnego mają wyczerpać atrybuty zaskoczenia, a tym samym je osiągnąć⁴².

W odniesieniu do dostępnych i przytaczanych treści należy wskazać zasadnicze rozwiązania problemów badawczych. Tym samym poprzez zrealizowany przegląd dostępnej wiedzy na temat zaskoczenia można podjąć próbę umiejscowienia prowadzonych poszukiwań w szerszym kontekście. Może nim być propozycja uwarunkowań teoretycznych dotyczących opisywanej sztuki wojennej.

Dostępne dane pozwalają na przedstawienie następującej propozycji zaskoczenia jako zasady sztuki wojennej: „oddziaływanie na przeciwnika w sposób uniemożliwiający mu adekwatną odpowiedź, obezwładniający jego systemy walki, dezintegrujący go jako całość i ostatecznie prowadzący do uzyskania przewagi”.

Podobnie rzecz ma się z innymi cechami charakterystycznymi dotyczącymi tej zasady sztuki wojennej. Do grup tych cech zalicza się: sposoby uzyskania zaskoczenia, właściwości

⁴⁰ Warto wspomnieć, że współczesne dokumenty standaryzacji operacyjnej są dalekim rozwinięciem zachodniej sztuki wojennej zastosowanej w czasie II wojny światowej. – DTU-3.2.2.1, *Planowanie działań na poziomie taktycznym w siłach lądowych*, Projekt Końcowy, Bydgoszcz 2020, s. 15-19; APP-28, *Tactical planning for land forces*, Bruksela 2019, s. 1-2 – 1-3, 2-25.

⁴¹ Ibidem.

⁴² DD-3.31(A), *Maskowanie operacyjne*, Bydgoszcz 2018, s. 14-15; DD-3.20, *Maskowanie wojsk i infrastruktury obronnej*, Warszawa 2010, s. 16-22.

zaskoczenia, krótkotrwałe efekty zaskoczenia, długotrwałe efekty zaskoczenia oraz sposoby przeciwdziałania zaskoczeniu.

Poprzez sposoby uzyskania zaskoczenia należy rozumieć metody ukierunkowania działań, uszykowania i ugrupowania wojsk, prowadzące do wywołania krótkotrwałych efektów zaskoczenia, a w wypadku ich wykorzystania – do przewagi. Całość można scharakteryzować jako nieszablonowe działanie. Pod tym z kolei kryją się sposoby uzyskania zaskoczenia:

1. Atak wyprzedzający;
2. Kontratak;
3. Nieszablonowe ugrupowanie i umiejscowienie głównego wysiłku;
4. Szybkie przenoszenie głównego wysiłku;
5. Obezwładnienie lub związanie walką odwodów przed działaniem rozstrzygającym;
6. Zasadzki;
7. Manewr doprowadzający potencjał w nieoczekiwanym miejscu i czasie;
8. Wciąganie do walki wzdłuż linii wewnętrznych i niszczenie części sił przeciwnika w workach ogniowych;
9. Opóźnianie i wychodzenie na skrzydła i tyły;
10. Działanie w ugrupowaniu (tyłach) przeciwnika;
11. Skupienie wysiłku w głębi własnego ugrupowania.

Właściwości są cechami charakterystycznymi, które towarzyszą efektowi zaskoczenia osiągniętemu na przeciwniku. Do właściwości zaskoczenia zalicza się:

1. Nagłość;
2. Nieszablonowość;
3. Prostota;
4. Maskowanie;
5. Mylenie;
6. Rozpoznanie;
7. Ubezpieczenie;
8. Krótkotrwałość;
9. Niezmienna istota;
10. Manewrowość;
11. Podstęp.

Krótkotrwałe efekty zaskoczenia to właściwości, jakie można narzucić przeciwnikowi poprzez uzyskanie zaskoczenia trwającego do czasu wykazania przez niego aktywności i dążenie do odebrania mu inicjatywy. Krótkotrwałe efekty zaskoczenia można zaklasyfikować następująco:

1. Dezintegracja ugrupowania;
2. Dezorganizacja systemu dowodzenia;
3. Zmuszenie do działań w warunkach załamania się planu;
4. Panika i osłupienie;
5. Niezdolność do reakcji;

6. Czasowe podwojenie potencjału wojsk własnych (do czasu reakcji na zaskoczenie);
7. Uzyskanie przewagi.

Obszar długotrwałych efektów zaskoczenia ma charakter ahistoryczny. Trudno dostrzec wpływ chwilowego efektu uzyskanego na przeciwniku w odniesieniu do długotrwałych zmian w sztuce wojennej. Zidentyfikowane długotrwałe efekty zaskoczenia są odpowiedzią na podjęte badania i nie mają wpływu bezpośrednio na przeciwnika, lecz na rozwój sztuki wojennej poprzez badanie krótkotrwałych efektów zaskoczenia i wyciąganie z nich konstruktywnych wniosków. Zwrócić należy uwagę, że najczęściej będą one towarzyszyć innym czynnikom rozwijającym sztukę wojenną. Do długotrwałych efektów zaskoczenia zalicza się:

1. Wprowadzenie nowego sprzętu;
2. Wprowadzanie zmian organizacyjnych w wojskach;
3. Adaptacja koncepcji wojennych;
4. Rozwój teorii sztuki wojennej;
5. Rozwój procedur sztabowych;
6. Powołanie nowego rodzaju sił zbrojnych;
7. Rozwój prawa międzynarodowego konfliktów zbrojnych.

Zaskoczenie jest zasadą sztuki wojennej, która wielokrotnie pozwalała odnosić zadziwiająco wręcz sukcesy. Przykłady z historii sztuki wojennej wskazują, że dzięki zaskoczeniu można odnieść zwycięstwo nad silniejszym, pokonać doskonale przygotowanego obrońcę, skonfundować przeciwnika co do statusu prawnego jego działań. Dlatego szczególnie istotne są sposoby przeciwdziałania zaskoczeniu:

1. Rozpoznanie;
2. Ubezpieczenie;
3. Prognozowanie zagrożenia;
4. Gotowość bojowa;
5. Odporność psychiczna (do walki w warunkach krótkotrwałego uzyskania efektów zaskoczenia przez przeciwnika);
6. Odwody;
7. Aktywność w przeciwdziałaniu.

Zaskoczenie niesie szereg na tyle atrakcyjnych efektów uzyskanych na przeciwniku, że należy się spodziewać, iż będzie ono szczególnie często stosowaną zasadą sztuki wojennej. W dobie znajomości historii oraz wielości sensorów, szczególnie tych implementowanych ze środowiska cywilnego, należy przypuszczać, że zaskoczenie będzie osiągnięte poprzez coraz to bardziej wymyślne metody. Będą one z pewnością korespondowały z właściwościami zaskoczenia oraz stały w opozycji do sposobów przeciwdziałania mu. Ze względu na fakt, że niesza-blonowość sama w sobie jest trudna do klasyfikacji, można założyć, że będzie ona zasadniczym źródłem przemian w wojowaniu. Takie przemiany mogą mieć miejsce w czasie wojny, jak i podczas pokoju. Można wskazać dwie genezy pojawiania się zaskoczenia na polu walki:

1. W początkowym okresie wojny: rozpoczęcie działań z przejściem inicjatywy;

2. W dalszym okresie wojny: wznowienie działań po pauzie poprzez przejęcie inicjatywy.

W relacji do pomocniczego problemu badawczego, jakim jest próba określenia odstępów czasowych między identyfikacją zaskoczenia, jego efektami a zastosowaniem konkluzji z niego płynących do sił zbrojnych, należy skonstatować, że objętość niniejszej publikacji nie pozwala na przedstawienie jednoznacznych wyników rozważań.

Zasadność wykorzystania czołgów wraz z rozwojem koncepcji Auftragstaktik pozwoliła w ciągu dekady na znaczący skok w nowoczesność w prowadzeniu wojny. Podobnie rzecz ma się z przeciwdziałaniem tzw. wojnie hybrydowej. Na polskim gruncie decyzję o stworzeniu rodzaju sił zbrojnych, którego jednym z zasadniczych przeznaczeń jest właśnie niedopuszczenie do takiego prowadzenia wojny przez potencjalnego przeciwnika, podjęto w ciągu dwóch lat. Po niespełna dekadzie można stwierdzić, że Siły Zbrojne RP mają zdolności do zwalczania takich zagrożeń.

Trudne do jednoznacznych konstatacji są obserwacje związane z „usypianiem” lub przeciążeniem sensorów przeciwnika w początkowym okresie wojny. Bez wątplenia widoczne jest naśladownictwo, jak również trudno zakładać, aby Irak wciąż ograniczał pozyskiwanie strategicznych danych do amerykańskiej przestrzeni publicznej. W odniesieniu do zastosowania samego mechanizmu mylenia strategicznego, odstępów czasowe są uwarunkowane relacjami międzynarodowymi, a w końcu wybuchem kolejnych wojen. Z kolei powstania są określane powszechnie jako najwyższa kategoria zbrojnego ruchu oporu. Niemniej aktualnie nie ma dostępnego syntetycznego opracowania teoretycznego, jak przygotować i przeprowadzić takie działania, nie wspominając o identyfikacji interwału rozwijającego ten wątek. W celu precyzyjnej odpowiedzi na pytanie o relacje czasowe należałoby pogłębić studia nad przykładami z historii sztuki wojennej.

ZAKOŃCZENIE

W odniesieniu do podjętej problematyki badawczej należy stwierdzić, że zaskoczenie w akompaniamencie innych czynników rozwijających sztukę wojenną, w tym pozostałych znanych zasad sztuki wojennej, ma długofalowy wpływ na rozwój teorii i praktyki przygotowania i prowadzenia działań zbrojnych. Syntetycznym dowodem tego są zdefiniowane i zidentyfikowane długotrwałe efekty zaskoczenia na podstawie wybranych przykładów z historii sztuki wojennej. Można stwierdzić, że zarówno Cambrais, wojna Yom Kippur, jak i operacja Desert Shield są przykładami o charakterze regularnym. Z kolei przykład opanowania Donbasu i Krymu ma charakter popularnie określany operacją hybrydową.

Pytanie pomocnicze, które miało wskazać interwały czasowe między uzyskanym zaskoczeniem a implementacją w życie wniosków z długotrwałych efektów zaskoczenia, w obszarze niniejszej publikacji nie może być jednoznacznie rozstrzygnięte, jest przyczynkiem do dalszych badań. Wstępną, najprawdopodobniej niedoskonałą odpowiedzią może być interwał w wymiarze około dekady.

Z dużą dozą pewności można założyć, że nie tylko zaskoczenie, ale i pozostałe zasady sztuki wojennej mają wpływ na rozwój wojowania. Może się to dziać bezwiednie, tylko

poprzez przesłedzenie przykladów i twórcze wyciągnięcie z nich wniosków. Długotrwały wpływ historii sztuki wojennej na rozwój tej specjalności naukowej może doprowadzić do powstania nowych metod badawczych. Zaskoczenie jest zasadą sztuki wojennej – musi zatem mieć miejsce na polu walki. Jego skuteczne zastosowanie implikuje długofalowy rozwój w sztuce wojennej i jest impulsem do nowatorskiego podejścia do tej dziedziny.

BIBLIOGRAFIA

- “Little green man”: a primer on Modern Russia Unconventional Warfare, Ukraine 2013-2014. 2019. Fort Bragg: United States Army Special Operations Command.
- ADP 3-0. Operations. 2019. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- AJP-3.10.2. Allied Joint Doctrine for Operations Security and Deception 2020, Bruksela NATO Standardization Office.
- Angevine Robert i in. 2019. Learning Lessons from the Ukraine Conflict. Virginia: Institute for Defense Analysis.
- APP-28. Tactical planning for land forces. 2019. Bruksela: NATO Standardization Office.
- ATP 3.2.1. Conduct of land forces operations. 2022. Bruksela: NATO Standardization Office.
- ATP-3.2.2. Command and control of allied land forces. 2016. Bruksela NATO Standardization Office.
- Bowen Andrew. 2022. Russia’s war in Ukraine. Military and intelligence aspects. Waszyngton: Congressional Research Service.
- Brouwer Jaap Jan. 2021. The German way of war. A lesson in tactical management Yorkshire: Pen & Sword.
- Bujak Andrzej. 2000. Środowisko a działania bojowe na terytorium Polski, Toruń: Adam Marszałek.
- Chocha Bolesław. 1982. Rozważania o taktyce, Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Citino Robert. 2004. Blitzkrieg to desert storm. The evolution of operational warfare, Lawrence: University Press of Kansas.
- DD-3.20. Maskowanie wojsk i infrastruktury obronnej. 2010. Warszawa: Sztab Generalny Wojska Polskiego.
- DD-3.31(A). Maskowanie operacyjne. 2018. Bydgoszcz: Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych.
- DD-3.40. Wojska Obrony Terytorialnej w operacji. 2018. Warszawa: Dowództwo Wojsk Obrony Terytorialnej.
- Doughty Robert. 1979. “The evolution of US Army Tactical Doctrine, 1946-1976”. Leavenworth Papers (No. 1): 1 i nast.
- DTU-3.2.2.1. Planowanie działań na poziomie taktycznym w siłach lądowych. Projekt Końcowy. 2020. Bydgoszcz: Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych.
- Dupuy Trevor Nevitt. 1979. Numbers, Predictions and War: Using History to Evaluate Combat Factors and Predict the Outcome of Battles, Indianapolis: The Bobbs-Merill Company.
- Evans Briggs. 2021. Blitzkrieg: The Evolution of Modern Warfare and the Wehrmacht’s Impact on American Military Doctrine during Cold War Era, Nashville: East Tennessee State University.

- Fischer Sabine. 2019. *The Donbas Conflict. Opposing Interests and Narratives, Difficult Peace Process*. Berlin: German Institute for International and Security Affairs.
- Flawiusz Renatus Wegecjusz. 2004. O sztuce wojskowej. Brak miejsca wydania: www.zrodla.historyczne.prv.pl.
- FM 3-0. Operations. 2017. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- FM 3-0. Operations. 2022. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- FM 3-13.4. Army Support to Military Deception. 2019. Waszyngton: Army Publishing Directorate.
- Foch Ferdynand. 1924. *Zasady sztuki wojennej*. Warszawa: Wojskowy Instytut Wydawniczy.
- Friedman Brett. 2017. *On tactics. A theory of victory in battle*. Maryland: Naval Institute Press.
- Fuller John Fredrick Charles. 1993. *The foundations of science of war*. Fort Leavenworth: U.S. Army Command and General Staff College Press.
- Galeotti Mark. 2019. *Armies of Russia's War in Ukraine*. Oxford: Osprey Publishing.
- Gladii Andrii. 2017. „Konflikt zbrojny w Donbasie w latach 2014/2015 – rozłam wewnętrzny czy ukraińsko-rosyjska wojna? Scenariusze rozwoju konfliktu”. *Przegląd Strategiczny* 2017 nr 10: 95-118.
- Howard Colby, Pukhov Ruslan (red.). 2015. *Brothers armed. Military aspects of the crisis in Ukraine*. Minneapolis: East View Press.
- Jagiello Zdzisław, Kajetanowicz Jerzy. 2005. *Wojska lądowe w wojnach lokalnych XX wieku*. Warszawa: Bellona.
- Jordan David i in. 2018. *Understanding modern warfare*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kaczmarek Waldemar, Ścibiorek Zygmunt. 1995. *Przyszła wojna jaka?* Warszawa: BUWiK.
- Klimecki Michał. 2021. *Krym, Donieck, Ługańsk 2014-2015*. Warszawa: Bellona.
- Kołodziejczyk Bogusław. 1980. *Co będzie jutro?*, Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Koziej Stanisław. 1993. *Teoria sztuki wojennej*. Warszawa: Bellona.
- Laszczyk Marian. 1994. *Manewr okrążający w walce i operacji*. Toruń: Adam Marszałek.
- Leopold VI. 2010. *The Taktika of Leo IV*. Waszyngton: Dumbarton Oaks.
- Leśniewski Zbigniew. 2017. *Zarys metodologii dydaktyki obronnej i dydaktyki wojskowej*. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
- Liddell Hart Basil Henry. 1959. *Strategia. Działania pośrednie*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Maj Julian. 2017. *Nowe aspekty sztuki wojennej*. Poznań: FNCE.
- Malasiewicz Konrad. 2018. *Teoria walki zbrojnej: próba systematyzacji*. Warszawa: Ementon.
- Messenger Charles. 1976. *The blitzkrieg story*. Nowy Jork: Charles Scribner's Sons.
- Mossor Stefan. 1986. *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Napora Adrian Czesław. 2023. *Niszczenie sił okrążonych*. Warszawa: Difin.
- Nożko Kazimierz. 1985. *Walka o przewagę*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Nożko Kazimierz. 1994. *Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP*. Warszawa: Bellona.
- Odziemkowski Janusz. 2011. *Konflikty międzynarodowe po 1945 roku*. Warszawa: Bellona.
- Pelc Mieczysław. 2009. *Elementy metodologii badań naukowych (skrypt)*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Pokruszyński Witold. 2012. *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka (podręcznik akademicki)*. Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi.
- Polak Andrzej, Joniak Jacek (red.). 2014. *Sztuka wojenna*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.

- Przybyło Łukasz. 2018. *Doktryny wojenne. Historia i ocena*. Warszawa: Tetragon.
- Psywarrior, <http://www.psywarrior.com/HerbDStorm.html>.
- Regulamin działań wojsk lądowych, 2008. Warszawa: Dowództwo Wojsk Lądowych.
- Rein Christopher (red.). 2018. *Weaving the tangled web. Military deception in large-scale combat operations*. Fort Leavenworth: Army University Press.
- Rola-Arciszewski Stanisław. 2013. *Sztuka dowodzenia na zachodzie Europy. Oświęcim: Napoleon V*.
- Rotmistrz Paweł (red.). 1967. *Historia sztuki wojennej do roku 1939*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Różycki Łukasz. 2015. *Maurycii Strategicon. Praktyczny podręcznik i dzieło antykwaryczne*. Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza.
- Sawka Richard. 2015. *Frontline Ukraine. Crisis in the Borderlands*. Londyn: I.B. Tauris.
- Sawkin Wasilij. 1974. *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Sikorski Władysław. 1984. *Przyszła wojna*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Skibiński Franciszek. 1972. *Rozważania o sztuce wojennej*. Warszawa: Wojskowy Instytut Historyczny.
- Sonnenberger Martin. 2015. *Initiative Within the philosophy of Auftragstaktik: Determining Factors of Understanding of Initiative on the German Army, 1806-1955*. Fort Leavenworth: U.S. Army Command and General Staff College Press.
- Sun Zi. 2011. *Sztuka wojenna*. Kraków: vis-à-vis Etiuda.
- Sykulski Leszek. 2015. Rosyjska koncepcja wojen buntowniczych Jewgienija Messnera. *Przełąd Geopolityczny* t. 11: 103-113.
- van Creveld Martin. 2008. *Zmienne oblicza wojny. Od Marny do Iraku*. Poznań: Rebis.
- van Creveld Martin. 2017. *More on war*. Oxford: Oxford University Press.
- Varvařovskij Ludvik. 1962. *Manewrowość podstawą sukcesu we współczesnej wojnie*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- von Clausewitz Carl. 2003. *O wojnie*. Wrocław: Mireki.
- von Dach Bern Hans. 1965. *Total resistance. Swiss army guide to guerilla warfare and underground operations*. Boulder: Paladin Press.
- Więcek Wojciech. 2016. "O zaskoczeniu i przewadze w obronie". *Kwartalnik Bellona* 1/2016: 124-133.
- Wojna Jom Kipur. Wikipedia.pl. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wojna_Jom_Kipur.
- Wrzosek Marek. 2005. *Dezinformacja jako komponent operacji informacyjnych*. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.
- Żółtowski Edward. 1966. *Zaskoczenie w wojnie współczesnej*. Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.